

Ett traditionsvetenskapligt perspektiv på globalisering och etnicitetsforskning

Inledning

I forskningen dyker det regelbundet upp olika typer av övergripande teman, som kunde kallas "paraply-" eller "hypertermer", som under en viss period får oerhörd genomslagskraft och som fungerar som intresse-magneter inom många discipliner.* "Globalisering" har under de senaste två årtiondena fungerat som ett "hypertema" som liksom hypertexten på en webbsida samlat åt sig länkar från ett brett fält. "Etnicitet" är ett annat sådant tema.

Globalisering ur ett traditionsvetenskapligt perspektiv

Enligt sociologiska teoretiker som Stuart Hall (1992) och Anthony Giddens (1991) består globaliseringen av världsomspännande processer som – i det att de korsar nationella gränser – verkar integrera och sammanbinda samhällen och organisationer i nya tids- och rumskombinationer. Dessa processer gör världen allt mer sammanhållen.

Att en "världskultur" har skapats ställer sig dock många globalitetsforskare tveksamma till. Som John Tomlinson (1999) har påpekat, består den globaliserade kulturen snarast av införandet världen över av en specifik kultur som skapats inom ett

specifikt privilegierat historiskt ramverk. Denna form av kulturell globalisering har dock inte lett till att världen blivit homogen. Snarare har tendensen bidragit till en ökad fascination av det som är olika. Det *lokala* aktualiseras och exotiseras och får värde inte minst som marknadsargument (Tomlinson 1999, se även Beck 2000:31, 46; Paolini 2002).

Sociologin är antagligen den disciplin som varit aktivast inom globalitetsforskningen. Men globaliseringens effekter har även en självklar plats inom traditionsvetenskaperna. Inom etnologin och folkloristiken finns det en lång erfarenhet av att studera mötet mellan det lilla och det stora, mellan det låga och det höga, mellan det lokala och det globala. Traditionsvetenskaperna kan alltså väsentligt bidra till förståelsen av den vanliga människans aktiva respons på att befinna sig i skärningspunkten mellan lokala förhållanden och globala strömningar.

Människor reagerar på förändringar och händelser i sin omgivning och försöker uppleva dem i samklang med etablerade uppfattningar. Folkkulturen kan bidra med möjliga vägar att kreativt förhålla sig till nya eller främmande fenomen. Folklore används till exempel för olika former av lokala protester mot samhälleliga förhållanden. Detta skedde i det berömda nordengelska luddit-upproret under tidigt

* Lectio praecursoria 21.11.2003

1800-tal då upprorsmakarna protesterade med hjälp av mönster och maskeringar från traditionellt folkdrama (Simms 1978). Ungefär 170 år senare protesterade grupper av engelsmän mot politiska ledare genom att bränna deras porträtt istället för de traditionella halmdockorna på den årliga novemberfestivalen Guy Fawkes Day. Men det är inte bara *nya* uttryck som gör bruk av *traditionella* medel – *traditionella* uttryck gör också bruk av *nya* medel. Folklore existerar här och nu och anpassas till globala kommunikationsformer och media, såsom internet.

Traditionsvetenskaperna har med andra ord en viktig uppgift i att påminna om att det "lokala" inte nödvändigtvis är så statiskt, bakåtsträvande och isolerat som det rutinmässigt framställs. Lokal tradition och kultur existerar i nuet och måste alltid förhålla sig till vad som händer runt omkring.

Det "globala" beskrivs ofta i entusiastiska ordalag som något genomsyrande och revolutionerande. Och förvisso har kommunikationerna blivit allt intensivare och effektivare samtidigt som det ömsesidiga beroendet och förhållandet mellan olika regioner har ökat. Men i något mer modest anda bör vi kanske även påminna oss om att strömningar av människor, kultur och information i sig inte är något unikt för vår tidsålder. Inga immigrationsströmmar har under de senaste årtiondena kommit ens i närheten av den massemigration till Amerika som ägde rum kring sekelskiftet till 1900-talet. Dessutom kan man med flertalet postkoloniala kritiker även konstatera att graden av "globalisering" är synnerligen ojämt fördelat – det allomfattande namnet till trots. Att världen blivit "globalare" ÄR ett faktum, men traditionsvetenskapernas betoning av vardagslivet och de långa perspektiven kan vara användbart i detta sammanhang för att lyfta fram verklighetsnära aspekter och ge en vidare in-

fallsvinkel för studier av globaliseringens effekter (jfr Paolini 2002: 57, 70).

Etnicitet

I globaliseringens kölvatten får även en mängd andra fenomen och begrepp ökad aktualitet. Ett av de mest omdebatterade begreppet i detta sammanhang är etnicitet. Etnicitet, brukar forskarna numera enas om, skapas i mötet med andra, som när till exempel grupper och individer med olika språk, religion eller kulturell bakgrund måste förhålla sig till varandra (se t.ex. Erikson 1993).

Försöker man hitta en allomfattande och enkel definition av begreppet etnicitet hamnar man lätt i en återvändsgränd eftersom det har kommit att beteckna en mängd relativt olika typer av fenomen. När man studerar etniciteten i dess kontext erbjuder traditionsvetenskaperna en värdefull infallsvinkel. För att man skall förstå drivkrafterna bakom etniciteten måste man nämligen i något skede gå till individnivån. Vad gör etnisk identitet för grupper och enskilda individer? Hur präglar etniciteten en persons liv? I vilka fall fungerar etnicitet som en förklaringsmodell och i vilka fall fungerar den INTE som en förklaringsmodell?

Fenomenet etnicitet är ett sätt att förstå och läsa världen på. Via folklore får etniciteten form och mening – den kan uttryckas och bekräftas. Genom att göra etniciteten manifest finns det något man kan relatera sig till. Etnisk folklore i dess olika former kan med andra ord användas för att bygga upp en bild av världen och av oss själva i världen (se Wolf-Knuts 2002).

Finlandssvensk etnicitet – i Finland och i Nordamerika

Finlandssvenskhet och finlandssvensk etnicitet kan här utgöra ett intressant och avslöjande exempel. Vad finlandssvenskhet består av är svårt att förklara för utomstå-

ende, speciellt eftersom det går emot den automatiska koppling många i allmänhet gör mellan etnicitet, språk och nation. Det sägs till exempel ibland att finlandssvenskhet är att stå mitt emellan det svenska (rikssvenska) och det finska. Helheten är emellertid, som konstaterat, här så mycket mer än summan av delarna. Att vara finlandssvensk *går ut över* att bara befinna sig mitt emellan två andra kulturer.

Även i den nordamerikanska kontexten är finlandssvensk etnicitet ett mycket intressant exempel. De finlandssvenska emigrantättlingarnas etnicitet demonstrerar det element av konstruktion eller tillfällighetsbundenhet som finns inbyggd i etniciteten. Hur en finlandssvensk ättling identifierar sig själv är nämligen långt ifrån självklart.

Ett inte alldeles unikt exempel kan ges från det intervjumaterial jag samlade in bland finlandssvenska emigrantättlingar under ett fältarbete på den amerikanska västkusten år 2002. Ett syskonpar, Mark och Mary, fäster båda stor vikt vid sin etniska härstamning. Både deras far- och morföräldrar hade emigrerat till Amerika från svensktalande Österbotten. I deras barndom var det närmast den svenska kulturen som betonades och det talades mycket lite om Finland som land även om Mark mindes tydligt att det skickades paket med adressen Suomi–Finland under krigsåren. Men någon tillfredställande förklaring på vad det är för skillnad på Finland och Sverige hade han inte fått.

Mark har dock med åren medvetet lärt sig mer och mer om Finland och har besökt Norden vid flera tillfällen. Han är stolt över sin anknytning till Finland och betonar det finska elementet, snarare än det finlandssvenska, i sin härstamning. Han hade tagit till sig och tilltalats av finsk kultur och talade lyriskt om bastubad ("the sauna"), om "sisu" och om förtärandet av alkoholhaltiga drycker (trots att han sade sig hemma i USA vara närmast absolutist).

Finland associerades även med en politisk, socialdemokratisk, samhällssyn som Mark omfattade och som skilde sig mycket från vad han ansåg vara "amerikanskt".

Systemen Mary talade däremot enbart om sitt etniska ursprung som "Swedish" och fäste inte någon större uppmärksamhet vid landet Finland. För Mary var det viktigt att bevara skandinaviska seder som firandet av julaftonen den 24:de december. Hon kopplade emellertid inte ihop sin politiska syn, som även låg något vänster om mitten, med sitt etniska ursprung. I hennes familj försökte man ta vara på något av alla familjemedlemmarnas etniska bakgrund. Hon hade gift sig med en jugoslavisk man – och hennes dotter, med det svenskklingande namnet Stina, kallade sig själv "Swedish-Yugoslavian" och berättade att hon *både* kunde dansa jugoslavisk folkdans och baka skandinaviska kakor.

Marys etniska identitet är varken mera sann eller falsk än Marks. Sambandet till ursprunget upplevdes av båda syskon vara en självklar del av dem själva. Båda såg den finlandssvenska etniska dimensionen som något positivt – men de tog fasta på olika aspekter.

I ett uppifrån-ned perspektiv skulle denna typ av etnicitet endast ses som ytlig och på upphällningen, i ett folkloristiskt nedifrån-upp perspektiv framträder den personliga vikten av den etniska anknytningen.

Denna form av kreativ, flexibel och individuell etnicitet hos mina informanter har jag kallat *American Plus*. Det amerikanska står här som en slags basidentitet som i allmänhet inte problematiserades vare sig av individen själv eller av det omgivande samhället. De flesta finlandssvenska ättlingarna är vita, kristna (vanligen protestanter) ur medelklassen, födda i Nordamerika och har engelska som första språk. De matchar med andra ord både stereotypen och idealtypen av en "mainstream American". Med denna bakgrund kan man kosta

på sig en ytterligare etnicitet, i synnerhet som denna etnicitet för det mesta har utformats för att STÄRKA den amerikanska identiteten eller, i somliga fall, komplettera den. Ytterst sällan upplevs den som ett hot mot det amerikanska. Det handlar om att vara amerikan PLUS sin etnicitet (Österlund-Pötzsch 2003).

Men även i fallen av American Plus-etnicitet är helheten mer än summan av delarna. Det amerikanska och det finlandssvenska (eller etniska) är inte två skilda sfärer som står i opposition utan de fungerar parallellt och smälter ibland in i varandra. Ett drag som fanns mer eller mindre tydligt i American Plus-etniciteten är att detta "Plus" gör att man inte enbart är Amerikan, utan på sätt och vis den bästa sortens amerikan. Det moraliska arv och kulturella kapital som ansågs finnas i finlandssvenskheten gör att man kan gå ut sin amerikanska skola inte bara med betyget stort A, utan med ett A+

Den reflexiva etniciteten

Bland annat Anthony Giddens (1991) och Ulrich Beck (1994; se även Beck & Beck-Gernsheim 1996) har beskrivit identitet som ett reflexivt projekt bestående av upprätthållandet av biografiska narrativer som ständigt uppdateras. Ansvaret att skapa sig en livsstil ligger på individen själv. Härutöver har en följd av den senmoderna globaliseringen blivit att individen i allt högre grad är tvungen att leva sin vardag i ett korsdrag mellan lokala och globala strömningar och anpassa sig till att välja livsstilar bland ett ökande antal möjligheter.

Kommersialism och en homogeniserande "McDonaldism" beskrivs ofta som typisk för Nordamerika. En nordamerikans reaktion mot en upplevt utslätat masskultur kan vara att falla tillbaka på sina etniska traditioner. Att mentalt hänföra sig till en specifik etnicitet kan vara ett sätt för individen att skapa en känsla av en mera unik

identitet. Som tendens framträder emellertid denna hållning svårligen i statistiska studier av etnicitet, speciellt som denna känsla inte alltid behöver vara aktiverad.

Det reflexiva ställningstagandet till olika identiteter är så gott som oundvikligt i ett samhälle som det amerikanska med dess stora fokusering på och exponering av individualism och självbiografiskt berättande. En finlandssvensk ättling i Nordamerika kan hamna i en mängd olika situationer som framkallar ett reflexivt betraktande av etniskt ursprung. Olika former av folklöre har här igen en nyckelroll. Etnicitet ingår i populärkulturen och i den kommersiella kulturen – speciellt aktualiseras etniska teman vid offentliga festligheter som vid St Patrick's Day och multietniska festivaler, eller vid besök i områden som använder en viss etnisk grupp som marknadsföring för att stärka lokalidentiteten och locka turister. Även själva intresset för etnisk folklöre kan i sig leda till en påtvingad reflexivitet. Man kan t.ex. fundera på vad som händer när en folkloristisk forskare från Åbo Akademi kommer till Nordamerika för att träffa finlandssvenska ättlingar och ställer frågor fokuserade på deras finlandssvenska härstamning.

Ovannämnda exempel leder till situationer då ättingen har tillfälle att förhålla sig och ta ställning till en av sina möjliga identiteter. Möjligheten att förskjuta det finlandssvenska och välja en amerikansk identitet finns naturligtvis, men sannolikheten föreligger att aktualiseringen av det finlandssvenska åtminstone tillfälligt stärker just denna etnicitet.

Att man talar om nordamerikanska immigratäringars etniska identitet med verb som konstruera, skapa och välja betyder inte att det skulle handla om en oviktig form av identitet. Tvärtom är det en identitet som kan ha stor betydelse för individen.

I synnerhet när Finland tagit steget från

emigrantland till immigrantland är det viktigt att vi lär oss hur etnicitet kan användas i gränsdragande syfte, i både positiv och negativ bemärkelse, för att hjälpa till att skapa ett både inkluderande och mångkulturellt samhälle.

Ett traditionsvetenskapligt nedifrån-upp-perspektiv på etnicitet kan vara till stor hjälp i detta.

Litteratur

- Beck, Ulrich 1994: "The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization", Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash, *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Polity Press, Cambridge
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elizabeth 1996: "Individualization and 'Precarious Freedoms'. Perspectives and Controversies of a Subject-Oriented Sociology", *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Eds. Paul Heelas, Scott Lash & Paul Morris. Blackwell, Cambridge
- Eriksen, Thomas Hylland 1993: *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. Pluto Press, London
- Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge
- Hall, Stuart 1992: "The Question of Cultural Identity", *Modernity and its Futures*. Eds. Stuart Hall et al. Polity Press, Cambridge
- Paolini, Alberto 2002: "Globalisering", *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Reds. Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz & Håkan Thörn. Nya Doxa
- Simms, Norman 1978: "Ned Ludd's Mummers Play", *Folklore* 89, 166—178
- Tomlinson, John 1999: "Globalised culture: the triumph of the West?", *Culture and Global Change*. Eds. Tracey Skelton & Tim Allen. Routledge, London & New York
- Wolf-Knuts, Ulrika 2002: "Folkloristikens folk", *Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk*. Red. Derek Fewster. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors

Österlund-Pötzsch, Susanne 2003: *American Plus – etnisk identitet bland finlandssvenska ättlingar i Nordamerika*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors

SUMMARY

A Grassroot Approach to Globalisation and Ethnicity Research

Research into the highly topical and popular fields of "globalisation" and "ethnicity" has been dominated by the social sciences, and sociology in particular. However, disciplines such as ethnology and folkloristics can significantly contribute to an understanding of these fields by looking at ordinary people's active responses to being situated at the crossroads of local conditions and global currents. For example, when studying the effects of globalisation, a folkloristic perspective will help to contextualise the study and, moreover, encourages a focus on the quotidian reality of people's lives.

When studying ethnicity it is important not to lose sight of the individual but to pay attention to what ethnic identity means both for the individual person as well as for the group. The informants in my study of descendants of Swedish-speaking Finn emigrants in North America displayed a creative, highly personalised ethnic identity. As this type of semi-volitional, flexible ethnicity seemed to work as an added bonus to a, more or less, "given" American identity, I have referred to it as *American Plus* ethnicity – an ethnic identity that in fact can be employed to great advantage by its inheritors.

The "grassroots" approach of ethnology and folkloristics offers many illuminating perspectives. In the case of ethnic identity among Swedish Finn descendants in North America, statistical *up-down* studies will very likely point to a superficial and attenuated ethnicity. However, in studies which take a folkloristic *down-up* perspective, it is possible to discern the personal relevance that may be attached to an individual's ethnic background.